

UŠLECHTILÝ LIS

ČESKOSLOVENSKÉ LISOVANÉ SKLO 1945–1985

RETROMUSEUM CHEB
2. 3. – 3. 9. 2023
VERNISÁŽ VE STŘEDU
1. BŘEZNA V 17.00

LISOVANÉ SKLO + DESIGN = UŠLECHTILÝ LIS

Postup výroby skleněných předmětů lisováním ve formě, kdy se žhavá sklovina nalije do kovové formy a vtlačení ravníku získá požadovaný tvar, je znám teprve od 20. let 19. století. Nedlouho po Spojených státech, Anglii a Francii se objevuje také v českých sklárnách. V závěru století se lisované sklo stalo nejrozšířenější technikou sériové produkce běžného stolního skla, užitkových doplňků i dekorativních předmětů. V počátcích šlo zejména o to napodobit řemeslně náročné broušené sklo. Postupně však tvůrci začali využívat možnosti, které technika lisování nabízela. Anonymní firemní kresliče postupně nahradili profesionálně školení výtvarníci—designéři, schopní využít všech typických, zejména optických vlastností skla. A v případě lisovaného skla také možnosti plastické modelace, jež nebylo možné dosáhnout jinými technikami. Po roce 1920 se do jeho podoby začala promítat snaha reagovat na dobové stylové projevy, jako byl meziválečný dekorativismus či funkcionalismus. Dokumentují to práce nejproslulejšího návrháře tohoto období Rudolfa Schrötera, působícího od počátku 20. let až do roku 1958 ve sklárně Rudolfova huť v Dubí u Teplic. Zde se po jeho boku s navrhováním lisovaného skla seznamuje také František Pečený, který od roku 1947 po tři desetiletí působí ve sklárně Heřmanova Huť. Stal se tak prvním z podnikových designérů, kteří svými výtvarnými představami ovlivnili vývoj československého lisovaného skla nebo — jak se tehdy říkalo — „ušlechtilého lisu“.

Obnovení výroby lisovaného skla omezené válečnými léty bylo spojeno s úsilím o oživení nabídky, v níž dosud převládaly starší vzory. První institucí, která kladla důraz na spolupráci výrobců s designéry, bylo Ústřední výtvarné středisko pro průmysl skla a jemné keramiky, zřízené roku 1951 v rámci n. p. Textilní tvorba. Jeho činnost se od roku 1953 promítla do produkce sklárny v Heřmanově Huti, kde byly realizovány návrhy Josefa Soukupa, Františka Zemka či Františka Pečeného. Originálními tvary, v nichž lze vycítit příklon k organickému designu, se vymykaly dosavadním typům výrobků. Rozvinutí progresivního přístupu k designu lisovaného skla následně umožnila příprava československé účasti na světové výstavě EXPO '58 v Bruselu, kde zaujaly zejména vázy Františka Pečeného, ale i návrhy Miloše Filipa, Václava Hanuše a Jiřího Žoužely. Podstatný posun v náhledu na činnost podnikového výtvarníka přinesla reorganizace sklářské výroby v závěru 50. let. Roku 1958, se vznikem n. p. Obalové a lisované sklo, pod jehož centrálu v Dubí u Teplic spadaly sklárny Rudolfova huť, Heřmanova Huť, Libochovice a Rosice u Brna, byla zřízena také Výtvarná rada pro obalové a lisované sklo, jež „... pomáhá vytyčovat hlavní výtvarné vývojové linie lisovaného skla, přihlížejíc zároveň k hospodářským potřebám a výrobním možnostem. Posuzuje výtvarně také všechny nové návrhy zadávané výrobě“. Vývoj nových typů výrobků mělo zajišťovat tehdy založené Výtvarné technické středisko pro lisované sklo v Teplicích. V něm jako návrháři působí mladí absolventi designérského studia na pražské Vysoké škole uměleckoprůmyslové. V roce 1960 to je Rudolf Jurníkl, spolupracující převážně s Rudolfovou hutí, o rok později František Vízner a Vladislav Urban. Od počátku je do činnosti teplického střediska zapojen také František Pečený

a úzké vazby s ním udržují i Adolf Matura a Miloš Filip, činní v Ústavu bytové kultury, a pracovník Skloexportu Jiří Zejmon. Se zázemím v nově vzniklých institucích a s mladistvým nadšením, bez vazeb na tradiční přístupy a setrvačnost požadavků obchodu, se nově nastupující generaci designérů podařilo prosadit vlastní výtvarný názor. V osobitě řešených tvarech váz a žardiniér, v jejich reliéfním dekoru či povrchových strukturách dokázali reagovat na soudobé tendence. Návrhy, úspěšně zaváděné do výrobních programů skláren v Dubí, Heřmanově Huti, Libochovicích či Rosicích u Brna, se staly žádanou součástí domácí i exportní nabídky. Byly zařazovány do tzv. „generální kolekce“ — exkluzivního souboru vybíraného každoročně zástupci obchodu a podnikem Skloexport pro tuzemský i zahraniční trh.

V průběhu 60. let se na lisované sklo začínají zaměřovat další návrhářské osobnosti, jejichž tvorba vrcholí v následujícím desetiletí. Vedle váz a interiérových doplňků se soustřeďují na design běžného užitkového a stolního skla. V souvislosti se snahami o modernizaci výrobních provozů je dosud převládající mechanický způsob ručního lisování nahrazován poloautomatickou produkcí. Nový výtvarný potenciál, zejména při řešení tvarů a dekorů mís a talířů, nabízí také zavádění techniky „lisování bez kroužku“ či tzv. sacofoukání. Díky soupravám Pavla Pánka či Adolfa Maturoy, sklenicím Jiřího Brabce a mísám a talířům Václava Zajíce se lisované sklo dostává do širokého povědomí a je vnímáno jako funkční a zároveň esteticky hodnotný předmět každodenního užívání. Převážnou část československé produkce lisovaného skla tvořily běžné užitkové předměty, zejména stolní nádoby a drobné doplňky — sklenice, poháry, kávy, kompotové a dezertní soupravy,

mísy, talíře a podnosy, poháry na zmrzlinu, dózy, cukřenky, slánky, nádoby na hořčici... Sériově vyráběné sklo, levné, a tudíž široce dostupné, se v desetiletích před rokem 1989 stalo nedílnou součástí vybavení prakticky každé domácnosti. Vývoj výtvarného názoru se zřetelně odrážel zejména v návrzích plochých předmětů, jako byly kruhové talíře na koláče či podélné formáty tzv. tabletů — podnosů na chlebičky či dorty, oblíbených počátkem 60. let. V opticky efektních reliéfních vzorech negativně vtlačených do plochy jejich dna lze spatřovat reakci na soudobé umělecké proudy, jako byl například op art. Designéři svou pozornost rovněž zaměřili na vybavení jídelen a restaurací, jak to dokládají návrhy sklenic na pivo a limonádu — populárních „půllitrů“ a „třetinek“. Široké možnosti poskytovaly i popelníky, další nezbytný doplněk společenských důstojností a kanceláří. Ty byly součástí tzv. kuřáckých souprav, dále sestávajících z dózy na cigarety a svícnů.

Československé lisované sklo představuje fenomén, k němuž se v posledních dvou dekadách obrátila pozornost historiků umění a muzejních institucí stejně jako četných sběratelů. Odráží to i stálá expozice Retromusea, kde se tento fenomén objevuje několika reprezentativními ukázkami. Současná výstava jej mapuje v reálném záběru. Jsou zde zastoupeny všechny české designy, všechny sklárny, které tento druh skla produkovaly, a většina osobností, jež ho navrhovaly. Jejím cílem je ukázat, že lisované sklo bylo jedním z nejvýraznějších kulturních projevů Československa 60. až 80. let minulého století.

Jan Mergl

Vázy, návrh Miloš Filip, 1955, výroba Sklárna Heřmanova Huť, v.č. 19866/180

Váza a vázička, návrh František Zemek, 1955, 1953, výroba Sklárna Heřmanova Huť, v.č. 19 867/125, v.č. 19832, UPM Praha

Váza, návrh Rudolf Jurníkl, 1963, výroba Obalové a lisované sklo, n.p., závod Heřmanova Huť, v.č. 20077

Váza ze série Stuco, návrh Jiří Zejmon, 1969, výroba Sklo Union Teplice, závod Rudolfova huť, v.č. 13261/18, GAVU Cheb

Vázy, návrh Jiří Brabec, 1981, výroba OBAS Teplice, závod Rosice, výr. č. 5226, GAVU Cheb

Mísa, návrh Adolf Matura, 1964, výroba Sklo Union Teplice, n. p., závod Rosice, výr. č. 13213. Oceněno medailí na Libereckých výstavních trzích 1967.

Talíř, návrh František Pečený, 1971, výroba Sklo Union Teplice, závod Heřmanova Huť, výr. č. 20239, ZČM Plzeň

Popelník ze souboru Praha, návrh Adolf Matura, 1973, výroba Sklo Union Teplice, n. p., závod Rosice, výr. č. 1636, GAVU Cheb

Sklenice na pivo, návrh Jiří Brabec, 1972, výroba Sklo Union Teplice, závod Rudolfova huť, typ 13321, GAVU Cheb

UŠLECHTILÝ LIS ČESKOSLOVENSKÉ LISOVANÉ SKLO 1945–1985

Retromuseum Cheb — První patro
2. 3. — 3. 9. 2023
Kurátor Jan Mergl
Vernisáž ve středu 1. března v 17.00

Retromuseum Cheb
úť—ne 10.00—17.00

Retromuseum Cheb,
pobočka Galerie výtvarného umění v Chebu
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 17, Cheb
www.retromuseum.cz

Výstavní program GAVU Cheb je podpořen z grantového programu MK ČR.

Titulní strana: Dezertní souprava, návrh František Pečený, 1955, výroba Sklárna Heřmanova Huť, n. p., výr. č. 19986/145, 240. V roce 2023 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Text Jan Mergl, jazyková redakce Lucie Vidmar, foto: Jiří Gordon, Václav Marian, Gabriel Urbánek, grafika Kolář & Kutálek, tisk Dragon Press, s. r. o., náklad 1000 ks.